

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Боднарук М.І.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри цивільного права,
Чернівецький національний університет*

ГЕНЕЗИС ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ ТА ПРОТОТИПІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Розглядаючи соціальне страхування в якості системи соціально-економічних відносин надання соціальної підтримки малозабезпечених громадян у разі настання соціальних ризиків (хвороби, втрати працездатності тощо), слід відмітити, що воно має свою історію формування й розвитку загалом у світі та в Україні зокрема.

Становлення і розвиток передумов та прототипів соціального страхування (приблизно III тис. до н. е. – IX ст. н. е.) характеризується зародженням сучасного соціального страхування. У науковій літературі є посилення на те, що в шумерів (приблизно III тис. до н. е.) торгівцям видавали суми грошей у вигляді позики зі сформованої «спільної каси» для захисту їхніх інтересів у разі втрати вантажу під час переходів [1, с. 15]. На нашу думку, це і є першою згадкою в історії про існування примітивної форми соціального страхування.

Страхування вважається найдревнішою категорією економічних відносин між людьми, яка становить невід'ємну частину виробничих відносин. Первинний зміст терміну «страхування» походить від слова «страх», тобто говорить про можливість настання небажаних наслідків від стихійного лиха, пожеж, грабежу тощо. У зв'язку з потребою зберігати своє майно виникла ідея відшкодування матеріальних збитків шляхом рівномірної розкладки ризику з іншими власниками. Першим примітивним видом страхування виступала його натуральна форма, яка з'явилася ще за часів розпаду первісносуспільного ладу, тобто саме тоді, коли в племенах поступово почали накопичуватись залишки продукції. За умов настання в одній сім'ї несприятливих ситуацій, то їй допомагали інші сім'ї, розраховуючи на те, що у разі потреби їм також нададуть допомогу [2, с. 8-9].

На той час ординарною формою страхування вважалася колективна взаємодопомога. Після цього, закони вавилонського царя Хаммурапі (1792—1750 рр. до н.е.) передбачали укладання між учасниками торговельного каравану угоди про спільне покриття збитків у випадках настання несподіваної пригоди [3, с. 8-9]. Відштовхуючись від цього, можна резюмувати, що помітно проявлялися чіткі процеси, характерні для соціального страхування.

В I тисячолітті до нашої ери (приблизно 970-931 рр. до н.е.) каменярі, котрі брали участь у спорудженні пірамід в Єгипті, заснували специфічні каси взаємодопомоги та підтримки на користь колег або їхніх сімей та родин при отриманні каліцтва чи загибелі від нещасного випадку. У 916 р. до н.е. на

острові Родос було прийнято документ – ордонанс, в якому подано систему розподілу збитків у випадку загальної морської аварії. Принципи, що застосовувались у цьому ордонансі, збереглися до наших днів [4, с. 8]. У Німеччині (900 р. до н.е.) виникли перші гільдії пожежників, котрі створили систему страхування від пошкоджень, що завдаються вогнем [3, с. 8-9]. Отже, в I тисячолітті уже з'явився прототип загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (Єгипет) і нинішньому звичайному страхуванню (цивільно-правові відносини – (острів Родос, Німеччина).

Так, приміром, у Стародавньому Римі існували різноманітні об'єднання громадян на базі професійних, матеріальних, а також і особистих інтересів на випадок втрати працездатності або забезпечення поховання [5]. Із цього можемо стверджувати, що у Стародавньому Римі існували слабкі прототипи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності і загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, що зумовлені народженням та похованням. Проте, звісно, з огляду на те, що це були об'єднання громадян на основі їх особистих інтересів, таке соціальне страхування не було загальнообов'язковим, тобто характеризувалося диспозитивною правовою природою, а не імперативною, а також не було державним, а скоріше громадським.

Таким чином, етап до формування соціального страхування характеризується наявністю таких передумов появи соціального страхування як страх перед невідомими незгодами у подальшому та усвідомленням можливості їх запобігання у результаті об'єднання спільних коштів і надання взаємодопомоги. Існували примітивні прототипи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності (Єгипет і Стародавній Рим) і загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, що зумовлені народженням та похованням (Стародавній Рим). Однак відмінність полягала у тому, що соціальне страхування не було державним (скоріше громадським) і добровільним, а не загальнообов'язковим.

Підсумовуючи все вищенаведене, слід резюмувати, що за допомогою історичного методу дослідження формування соціального страхування виявлено, що базовим чинником, який сприяв формуванню досліджуваного правового явища ще з давніх часів був страх перед нездатністю задовольнити свої побутові потреби. Згодом виникла необхідність проголошення права на соціально-матеріальну безпеку на загальнодержавному рівні. Внаслідок цього державою було організовано систему соціальних фондів, куди працівниками робилися грошові внески на постійній основі задля солідарного їх розподілу в подальшому за умови настання соціальних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Таркуцяк А. О. Страхування: питання і відповіді: Навч. Посібник. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 253 с.
2. Боднарук М. І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку. – Чернівці: Рута, 2002. – 247 с.

3. Страхування: теорія та практика: Навчально-методичний посібник / Внукова Н. М., Успенко В. І., Временко Л. В. та ін.; За загальною редакцією проф. Внукової Н. М. – Харків: Бурун Книга, 2004. – 376 с.

4. Гвозденко В.В. Основы страхования. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 304 с.

5. Конспект лекцій з дисципліни «Соціальне страхування». – ДУЕП, Дніпропетровськ – 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.twirpx.com

Данилова М.В.

суддя,

Київський Апеляційний суд України

ПОНЯТТЯ ОХОРОННИХ ВІДНОСИН У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Останнім часом відбувається стрімкий розвиток охоронних відносин у трудовому праві, їх суттєве реформування. На теоретичному рівні розробляється чисельна кількість концепцій щодо розуміння охоронних відносин у трудовому праві. Проте й наразі серед вчених немає єдиного підходу до того, що становить зміст охоронних відносин у трудовому праві, якими особливостями вони характеризуються, і яка основна мета їх існування. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю дослідження внутрішнього істотного змісту охоронних правовідносин у трудовому праві, що дасть можливість зрозуміти їх значення і необхідність їх існування, і вдосконалення.

В.М. Корельській та В.Д. Перевалов, під охоронними правовідносинами розуміють правовідносини, що виникають на основі охоронних норм та правопорушень. Вони пов'язані з виникненням та реалізацією юридичної відповідальності, яка передбачена санкцією охоронної норми [1, с. 351].

М.С. Кельман та О.Г. Мурашин визначають охоронні відносини як відносини, що виникають з факту неправомірної поведінки суб'єкта як реакція держави на таку поведінку, тобто відновлення порушеного права [2, с. 32]. С.Л. Лисенков говорить про охоронні правовідносини як про правовідносини, що виникають з факту неправомірної поведінки суб'єктів як негативна реакція держави на таку поведінку [3, с. 217].

О.Ф. Скакун визначає охоронні правовідносини як такі, що виникають з фактів неправомірної поведінки суб'єкта на основі охоронних норм. Вони пов'язані з виникненням і здійсненням юридичної відповідальності, передбаченої в санкціях охоронних норм [4, с. 554]. Вона також зазначає, що охоронними правовідносинами слід вважати правовідносини, які виникають з такої поведінки суб'єктів, яка вимагає певної реакції держави [5, с.366]. Ми погоджуємося з такою думкою, проте, слід додати, що охоронні правовідносини, не повинні зводитися лише до відносин матеріальної або дисциплінарної відповідальності працівника за завдану шкоду у зв'язку з виконанням ним своїх трудових обов'язків; або відповідальності роботодавця, зазвичай матеріального характеру за порушення вимог відповідних нормативно-правових актів законодавства про працю.

Ю. Ю. Томілова під охоронними відносинами розуміє врегульовані правовими нормами вольові суспільні відносини, що виникають між суб'єктом правової охорони і правопорушником на підставі наділення їх